

Πατριαρχείο

Η μεταχείριση εκ μέρους της Τουρκίας

ατά το διήμερο 3 και 4 Δεκεμβρίου 2004, έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες ένα συνέδριο σχετικά με την πορεία της Τουρκίας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το συνέδριο διοργανώθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Πανεπιστήμιο του Leuven και διάφορους τουρκικούς φορείς, ο κυριότερος των οποίων ήταν το Ίδρυμα Δημοσιογράφων και Συγγραφέων, το «Abant Platform». Πέντε ήταν οι τομείς στους οποίους το συνέδριο εστίασε το ενδιαφέρον του: ο πολιτισμός της Τουρκίας, η ταυτότητα των Τούρκων, η δημοκρατία, η θρησκεία και τα ανθρώπινα δικαιώματα στη γείτονα, πάντοτε εν αναφορά προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, και με τέσσερις έως πέντε εισηγήσεις σε κάθε θεματική. Ακολούθησαν τα συμπεράσματα και οι εργασίες έκλεισαν με την ομιλία του υπουργού Εξωτερικών του Βελγίου, K. De Gucht.

Εισηγητές ήταν Ευρωπαίοι και Τούρκοι. Εκδηλος στους περισσότερους των πρώτων ο σκεπτικισμός, ανυπόκριτη στους δεύτερους η ανυπομονησία ως προς τη δυνατότητα της Τουρκίας να θεωρηθεί μελλοντικός εταίρος, αφήνων παράμερα την πεποίθησή τους ότι τους το οφείλουμε.

Το άρθρο, που δημοσιεύεται στις φιλόξενες σελίδες του «Αγγελιοφόρου της Κυριακής», είναι περιλήψη της δικής μου εισήγησης στη θεματική «θρησκεία» και αφορά στη μεταχείριση του Οικουμενικού Πατριαρχείου εκ μέρους της Τουρκίας.

Η Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως είναι αποστολική, ως ιδρυθείσα από τον Απόστολο Ανδρέα. Το 381 προήχθη σε Πατριαρχείο, σύμφωνα με τον κανόνα 3 της Β΄ Οικουμενικής Συνόδου, οπότε και απέκτησε πρεσβεία τιμής αμέσως μετά το Πατριαρχείο της Ρώμης. Ο κανών 28 της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου (έτος 451) απένευσε στο θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως ίσα πρεσβεία με εκείνα της Ρώμης. Ο ίδιος ι. κανών προσέδωσε στην Κωνσταντινούπολη τις εκκλησιαστικές διοικήσεις της Θράκης, της Μικράς Ασίας και του Πόντου, καθώς και εκείνους τους επίσκοπους των διοικήσεων αυτών, οι οποίοι διαποίμειναν εκτός των ορίων της αυτοκρατορίας βαρβαρικά έθνη. Εδώ ακριβώς θεμελιώνεται η υπαγωγή της Διασποράς στο κλίμα της Κωνσταντινουπόλεως. Απόρροια αυτού του ι. κανόνα ήταν η περί το έτος 582 απόδοση στον Πατριάρχη του τίτλου «Οικουμενικός». Η προσωνυμία αυτή απέκτησε μετά το σχίσμα (1054) ουσιαστικό περιεχόμενο υπό την έννοια ότι ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως εκφράζει πνευματικώς την ενότητα της εν γένει Ορθόδοξης Εκκλησίας. Γεγονός που πρόσφατα απεδείχθη με πρωτοβουλία του Πατριάρχη Βαρθολομαίου να συγκαλέσει στη Σόφια Σύνοδο με εκπροσώπους όλων των Ορθοδόξων Εκκλησιών, για την άρση του αδιεξόδου στην Εκκλησία της Βουλγαρίας, πρωτοβουλία που έφερε την ειρήνη σε αυτήν.

Σήμερα το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν διαποιμάει μόνο τους Ορθοδόξους της Τουρκίας (εκτός από εκείνους της περιοχής της Αλεξανδρέττας, που ανήκουν στην Αντιόχεια) και ορισμένων επαρχιών της Ελλάδας. Είναι ακόμη η κανονική Εκκλησία της Διασποράς, δηλ. της Αμερικής, της Αυστραλίας, της Νοτιοανατολικής Ασίας και Δ.Κ. και Β. Ευρώπης. Είναι η κατ' εξοχήν ευρωπαϊκή Ορθόδοξη Εκκλησία.

Το νομικό καθεστώς των μειονοτήτων στην Τουρκία -ως μειονότητες θεωρούνται όσοι δεν είναι μουσουλμάνοι- ορίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 37 έως και 45 της Συνθήκης της Λωζάννης (24.7.1923). Οι διατάξεις αυτές αναγνωρίζουν υπέρ των μειονοτήτων αστικά δικαιώματα, θρησκευτική ελευθερία και παραδοσιακή εκπαίδευση, όπως ακριβώς παρόμοια δικαιώματα έχουν οι μουσουλμάνοι το θρήσκευμα Τούρκοι πολίτες. Δυστυχώς, σχεδόν μονίμως τα δικαιώματα αυτά δεν εφαρμόζονται στην πράξη. Η χριστιανική ορθόδοξη μειονότητα (που εδώ μας ενδιαφέρει) εξελαμβάνετο από διάφορους φορείς, κρατικούς και μη, ως ξένα, ακόμη και ως επικίνδυνη για την Τουρκία. Έτσι, ενώ το 1927 αριθμούσε στην Κωνσταντινούπολη 100.000 άτομα, σήμερα τα μέλη της είναι λιγότερα από 2.000. Στο παρόν άρθρο θα προσπαθήσω να εστιάσω την προσοχή των αναγνωστών σε ορισμένα θεμελιώδους σημασίας ζητήματα του Πατριαρχείου και των Ορθοδόξων Κοινοτήτων.

1. Ακίνητη περιουσία

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μονών, ναών αγιασμάτων, σχολείων, νοσοκομείων, ορφανοτροφείων, κοιμητηρίων και άλλων κτημάτων ρυθμιζόταν στην οθωμανική αυτοκρατορία με φερμάνια, δηλαδή με σουλτανικά διατάγματα. Επειδή το οθωμανικό δίκαιο δεν επέτρεπε στα ευαγή ιδρύματα να έχουν στην ιδιοκτησία τους προσοδοφόρα ακίνητα, όσα υπήρχαν κατεχωρούντο στο κτηματολόγιο στο όνομα ενός φυσικού προσώπου. Το 1912, ένας νέος νόμος επέτρεψε την κτήση ακινήτων εκ μέρους νομικών προσώπων και κατέστησε έτσι δυνατή την καταχώρηση ακινήτων επ' ονόματι των Ορθοδόξων συσσωματώσεων

και θρησκευτικών νομικών προσώπων. Πράγματι, αυτά εφήρμοσαν τις παραπάνω δυνατότητες και μετέγραψαν τα ακίνητα στο όνομά τους. Δυστυχώς, με το βακουφικό νόμο 2762/1936 τα Ορθόδοξα κοινοτικά ιδρύματα εξομοιώθηκαν προς τα μουσουλμανικά βακούφια και υπήχθησαν στη Γενική Διεύθυνση Βακουφίων, μολοντί δεν υπάρχει νομική συνάφεια μεταξύ χριστιανικών ιδρυμάτων και μουσουλμανικών βακουφίων. Έτσι, όμως, πολλά περιουσιακά στοιχεία των Ορθοδόξων χαρακτηρίστηκαν «κατελημμένα» (MAZBUT) και κατασχέθηκαν. Επίσης, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 46 του βακουφικού Κανονισμού, για να ανατεθεί μία δικαστική αναφορά σε δικηγόρο απαιτείτο άδεια από τη Γενική Διεύθυνση Βα-

κουφίων, από τον αντίδικο δηλαδή, άδεια που ποτέ δεν χορηγείτο. Μετά το 1960, παρεμποδιζόταν η κτήση νέων ακινήτων με αγοραπωλησία ή εκ δωρεάς και διαθήκης, ενώ το 1974 το Ανώτατο Δικαστήριο απαγόρευσε κάθε είδους δικαιοπραξία επί των κοινοτικών περιουσιών. Για να αρθεί αυτή η απαράδεκτη κατάσταση και εν όψει της εντάσεως των ενεργειών για είσοδο της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δύο νέοι νόμοι ψηφίστηκαν: οι 4771 και 4778. Αυτοί τροποποίησαν το άρθρο 1 του βακουφικού νόμου, αλλά κανένα πρόβλημα δεν επέλυσαν. Αντίθετα, πριν από λίγες ημέρες το Ανώτατο Δικαστήριο ακύρωσε τους τίτλους ιδιοκτησίας του Πατριαρχείου επί του ορφανοτροφείου της Πριγκίπου.

Του Χαράλαμπου Κ. Παπαστάθη*

Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστούν τον ακρογωνιαίο λίθο στο οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κάθε προσβολή τους κλονίζει τη δομή της. Η Τουρκία θα είναι ευπρόσδεκτη στην ευρωπαϊκή οικογένεια, εφόσον θα θεσμοθετούσε τον απόλυτο σεβασμό και θα εξασφάλιζε την πλήρη εφαρμογή των ευρωπαϊκών ιδεωδών στο έδαφός της

2. Το ορφανοτροφείο στη Νήσο Πρίγκιπο

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο αγόρασε το κτίριο του ορφανοτροφείου και το πέριξ οικόπεδο το 1902. Τότε εξεδόθη και το υπ' αριθμ. 2665 φερμάνι του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ, που επεκύρωσε την αγορά. Υπό το καθεστώς των κτηματολογικών ρυθμίσεων στην τουρκική δημοκρατία, εξεδόθη τίτλος ιδιοκτησίας επί ονόματι του Πατριαρχείου στο 1929. Η ιδιοκτησία του αυτή ανεγνωρίσθη και πάλι κατά την κατάρτιση του νέου κτηματολογίου στην περίοδο 1935-1936. Νέος τίτλος συνετάγη το 1992 και παρεδόθη στο Πατριαρχείο. Το κτίριο του ορφανοτροφείου αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες ξύλινες κατασκευές διεθνώς. Το κτίριο και το οικόπεδο είχε μισθωθεί σε επιχειρηματικό όμιλο με αντάλλαγμα την αναπαλαίωση και τη μετατροπή τους σε ξενοδοχειακό συγκρότημα. Ολα αυτά ανεστάλησαν την 8η Φεβρουαρίου 1996, με εντολή του Υπουργείου Πολιτισμού. Στη συνέχεια, η Γενική Διεύθυνση Βακουφίων διέταξε την κατάταξη του όλου ακινήτου στην κατηγορία των κατελιμμένων βακουφίων. Παράλληλα, ήγειρε αγωγή στο Πρωτοδικείο των Πριγκιποννήσων, ζητώντας την ακύρωση του τίτλου ιδιοκτησίας του Πατριαρχείου. Η υπόθεση κατέληξε στο Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο προ ημερών εξέδωσε απόφαση, με την οποία δικαιώνει τις αυθαιρεσίες της Γενικής Διεύθυνσης Βακουφίων. Ετοι καταφαίνεται ότι το εγχείρημα των μεταρρυθμίσεων και της προσαρμογής προς το ευρωπαϊκό κεκτημένο, καταλήγει στο κενό. Σημειωτέον ότι την ίδια μεταχείριση υφίστανται και όσα ακίνητα στην Τουρκία ανήκουν στο Πατριαρχείο Ιεροσολύμων.

3. Η Διοίκηση της Ευαγούς Περιουσίας

Σε άμεση συνάρτηση με τα προβλήματα περί την ιδιοκτησία, βρίσκεται το γεγονός ότι από το 1991 οι Αρχές αρνούνται να δώσουν άδεια για τη διεξαγωγή εκλογών στις Ορθόδοξες Κοινότητες. Πολλά πρόσωπα που είχαν εκλεγεί πριν το έτος αυτό, έχουν αποβιώσει ή μετοικήσει στο εξωτερικό. Ετοι πολλές ευαγείς περιουσίες των Ορθόδοξων φαίνονται σαν να μην έχουν διαχειριστές και διοικούντες, οπότε χαρακτηρίζονται εγκαταλελειμμένες και καταλαμβάνονται από τη Γενική Διεύθυνση Βακουφίων. Η ίδια τακτική εφαρμόζεται και επί των καθαρά θρησκευτικών χώρων, όπως είναι οι ναοί, μοναστήρια, αγιάσματα. Αυτοί οι χώροι, όμως, διοικούνται κατά τα θέσμινα της Ορθόδοξης μειονότητας από τον επιχώριο αρχιερέα «συμφώνως προς τα έθιμά» της, όπως ορίζει η Συνθήκη της Λωζάννης (άρθρο 42, α').

4. Η Θεολογική Σχολή της Χάλκης

Το 1884 ιδρύθηκε η Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Συγκέντρωνε μαθητές από όλο το πολυεθνικό ποίμνιο του Πατριαρχείου. Αυτοί αποκτούσαν στη Σχολή θεωρητική και πρακτική κατάρτιση για να γίνουν κληρικοί. Η σχολή, δηλαδή, ήταν αυτό που κοινώς λέμε «επαγγελματική». Το 1971 η τουρκική κυβέρνηση διέταξε το κλείσιμο της Σχολής. Η αιτιολογία ήταν ότι είχε τροποποιηθεί ο Ν. 625/1965 περί ιδιωτικών εκπαιδευτηρίων. Αλλά η Σχολή προϋπήρχε του νόμου αυτού. Λειτουργούσε ως επαγγελματική μειονοτική σχολή, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 40 και 42 της Συνθήκης της Λωζάννης, καθώς και του άρθρου

25 του Ν. 625/1965, το οποίο δεν έχει τροποποιηθεί. Πρέπει να τονίσουμε ότι στην Τουρκία, το πτυχίο της Σχολής της Χάλκης δεν χορηγούσε δικαιώματα πανεπιστημιακού διπλώματος. Ως εμπόδιο για την επαναλειτουργία της Σχολής, σήμερα προβάλλεται το άρθρο 24 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο η χορήγηση στρατιωτικής και θρησκευτικής παιδείας ανήκει αποκλειστικά στο κράτος. Είναι, όμως, παράλληλα γνωστό ότι η τουρκική νομοθεσία αποδέχεται την αρχή της προτεραιότητας του διεθνούς δικαίου έναντι του εσωτερικού. Περαιτέρω, το άρθρο 37 της Συνθήκης της Λωζάννης ορίζει κατηγορηματικά: «Η Τουρκία αναλαμβάνει την υποχρέωση όπως και οι εν τοις άρθροις 38-44 περιεχόμενοι διατάξεις αναγνωρισθώσιν ως θεμελιώδεις νόμοι, όπως ουδείς νόμος, ή κανονισμός, ή επίσημος τις πράξις διατελώσιν εν αντιφάσει ή εν αντιθέσει προς τας διατάξεις ταύτας, και όπως ουδείς νόμος, ή κανονισμός ή επίσημος τις πράξις κατισχύσιν αυτών».

Πριν από λίγες ημέρες Τούρκοι ιθύνοντες εδήλωσαν ότι η Σχολή της Χάλκης, αν τυχόν λειτουργήσει ξανά, θα αποτελέσει κέντρο αντιτουρκικών ενεργειών. Δύο ημέρες αργότερα, οι ανοησίες αυτές ανεκλήθησαν.

5. Η εκπαίδευση της Ορθόδοξης μειονότητας

Σήμερα λειτουργούν συνολικά 8 δημοτικά σχολεία και 3 γυμνάσια-λύκεια (Μεγάλη του Γένους Σχολή, Ζάππειο, Ζωγράφειο). Κατά το παρελθόν είχε επιτραπεί στα δημοτικά σχολεία η πρόσληψη ως διδασκάλων ομογενών, αποφοίτων λυκείου. Αυτό έχει απαγορευθεί, αλλά η απαγόρευση έχει επεκταθεί και στις μεταθέσεις. Δηλαδή, όταν ένα σχολείο κλείνει εξαιτίας της έλλειψης μαθητών, το ομογενειακό προσωπικό τους της παραπάνω κατηγο-

ρίας αποκλείεται να μετατεθεί σε άλλο δημοτικό, όπου υπάρχουν κενά στο διδακτικό προσωπικό. Και βέβαια, η τοποθέτηση διδασκάλων αποφοίτων παιδαγωγικών σχολών 4ετούς φοιτήσεως καθυστερεί σημαντικά για να μην πούμε ότι ποτέ δεν πραγματοποιείται.

Προβληματική κατάσταση επικρατεί και στον τομέα των σχολικών και των εξωσχολικών βιβλίων. Την εισαγωγή ενός βιβλίου στη διδασκαλία ή στη βιβλιοθήκη του σχολείου, πρέπει να την εγκρίνει προηγουμένως ειδική επιτροπή, η οποία μονίμως καθυστερεί να αποφασίσει.

Ενώ στο παρελθόν δεν υπήρχε κώλυμα για την εγγραφή στα σχολεία της Ορθόδοξης μειονότητας μαθητών άλλου δόγματος, εδώ και μερικά χρόνια έχει απαγορευτεί η εγγραφή σε παιδιά Καθολικών, Αρμενίων, Προτεσταντών, Συροχαλδαίων κ.ά. Επιτρέπεται μόνο στους Ορθόδοξους (μέλη της μειονότητας και παιδιά Ελλήνων δημοσίων υπαλ-

λήλων στην Κωνσταντινούπολη), καθώς και στους αντιοχρειανούς Ορθόδοξους, τους Αραβες της Αλεξανδρέττας δηλαδή, που έχουν μεταναστεύσει στην Πόλη. Επίσης, δεν επιτρέπεται η εγγραφή Ορθόδοξων μη Τούρκων πολιτών, με μόνη εξαίρεση τα παιδιά των Ελλήνων δημοσίων υπαλλήλων, όπως είδαμε.

Ενα άλλο οξύ πρόβλημα αφορά στα σχολικά κτίρια. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 14 του Ν. 625/1965 περί ιδιωτικής εκπαίδευσης, εάν ένα εκπαιδευτήριο δεν λειτουργήσει επί δύο συνεχή χρόνια, ανακαλείται η άδεια λειτουργίας του. Μολονότι δεκάδες σχολείων της μειονότητός μας έχουν κλείσει, η Γενική Διεύθυνση Βακουφίων δεν επιτρέπει την αξιοποίησή τους ως κτιρίων, υπό το πρόσχημα ότι το υπουργείο Παιδείας δεν έχει αναστείλει την λειτουργία του σχολείου. Στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η διεύθυνση των Ορθόδοξων θα προσθέσουμε την μείωση των ωρών διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, την διδασκαλία των προαιρετικών μαθημάτων αποκλειστικά στην τουρκική, την αυθαίρετη αναβάθμιση των Τούρκων υποδιευθυντών κ.π.ά.

6. Η Οικειοποίηση Ναών από την «Εκκλησία» του Παπά-Ευτύμ

Είναι γνωστή η τουρκορθόδοξη «Εκκλησία» του Παπά-Ευτύμ. Ήταν Έλληνας κληρικός, που το 1821, ευρισκόμενος σε περιοχή την οποία ήλεγχε το κεμαλικό καθεστώς, προέβη στην σύσταση της παραπάνω σχισματικής παρασυναγωγής. Μετά την παράδοση της Κωνσταντινουπόλεως από τους Βρετανούς στον Κεμάλ (1923), ο Παπά-Ευτύμ κατέλαβε βιαίως ναούς και φιλογενή καταστήματα στην περιοχή του Γαλατά, τα οποία ανήκαν στο Πατριαρχείο. Από τότε αυτά τα ευαγή και θρησκευτικά ιδρύματα παραμένουν εις χείρας της παρασυναγωγής. Βέβαια, καμιά θρησκεία δεν κρατεί κάποιον στανικά στους κόλπους της, αλλά η οικειοποίηση περιουσιακών της στοιχείων δεν επιτρέπεται. Μέχρι σήμερα και παρά τις συνεχείς παραστάσεις του Πατριαρχείου για την επιστροφή των ναών του και των ευαγών ιδρυμάτων, η τουρκική κυβέρνηση αδιαφορεί.

Το τουρκικό κράτος μονίμως αποβλέπει και ενεργεί για την εξαφάνιση της Ορθόδοξης μειονότητας, και ας έχει απομείνει αυτή ασήμαντη αριθμητικά, καθώς και για την απροκάλυπτη ταπείνωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Και όλα αυτά, μολονότι το ίδιο φιλοδοξεί να καταστεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ είναι γνωστές οι θέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 24.10.1996 και της 8.11.2000, με τις οποίες εκάλεσε την τουρκική κυβέρνηση: 1. Να λάβει κάθε προστατευτικό μέτρο υπέρ των χώρων θρησκευτικής λατρείας του Οικουμενικού Πατριαρχείου και 2. Να δώσει άδεια για την επαναλειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, ως ανωτέρας επαγγελματικής σχολής. Τίποτε περισσότερο, τίποτε λιγότερο απ' ό,τι η Συνθήκη της Λωζάννης ορίζει, απ' ό,τι το διεθνές δίκαιο κατοχυρώνει. Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνιστούν τον ακρογωνιαίο λίθο στο οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κάθε προσβολή τους κλονίζει τη δομή της. Η Τουρκία θα είναι ευπρόσδεκτη στην ευρωπαϊκή οικογένεια, εφόσον θα θεομοθετούσε τον απόλυτο σεβασμό και θα εξασφάλιζε την πλήρη εφαρμογή των ευρωπαϊκών ιδεωδών στο έδαφός της.

* Ο Χαράλαμπος Κ. Παπαστάθης είναι καθηγητής της Νομικής Σχολής στο ΑΠΘ, πρώην γενικός γραμματέας Θρησκευμάτων στο υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων